

LUND UNIVERSITY

Varifrån man talar

Lindgren, Lena; Svenbro, Jesper

Published in:
Glänta

2004

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Lindgren, L., & Svenbro, J. (2004). Varifrån man talar. *Glänta*, (4), 84-91.

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lena Lindgren & Jesper Svenbro

Varifrån man talar

Författaren och antikforskaren Jesper Svenbro som sedan lång tid är verksam i Paris talar med sociologen Lena Lindgren om sin hemstad Landskrona och om tidens och platsens roll för vad som kan sägas och tänkas.

Lena Lindgren: De senaste 40 åren har du inte bott i Landskrona, men det gjorde du under dina första viktiga 20 år som du har skrivit mycket om. Därför skulle det vara intressant att tala med dig om Landskrona förr och nu. Men också därför att du, i din egenskap av forskare, antikforskare, ofta har ett sociologiskt perspektiv. Låt oss börja *in medias res*, nämligen hos Sture Andersson i Landskrona. I dikten ”Historia”¹ beskriver du vad som hände dig utanför hans cykelaffär...

Jesper Svenbro: Stures cykelaffär låg ju ute på Öster, intill det kvarter där en stor del av min barndom och ungdom utspelade sig, och en vintermorgon kom jag gående där tillsammans med min farmor och såg mitt livs första ”neger”. I dikten, som handlar om detta, har jag behållit ordet neger även om jag nog i dag skulle säga svart, eller... ja, jag vet inte hur jag skulle uttrycka mig på svenska. Titeln ”Historia” anspelar bland annat på distansen mellan då och nu som finns i språkbruket. Ordet var alltså ”neger” på den tiden, och dikten handlar om hur jag i sällskap med min farmor ser den här ”negern” – och det gör ett kolossalt intryck på mig.

Nu hör det till saken att min farmor hade räddats av en neger när hon besökte London 1903. Hon höll på att drunkna i Themsen och blev räddad av en ung svart man. Det var tidigt på morgonen, och båten hade kapsejsat. Det där gjorde att hon fick stor tillit till ”den svarta rasen”, som man väl skulle ha sagt på den tiden. När hon sedan flyttade hem till oss i början av 50-talet, minns jag hur hon – när vi så

småningom fick TV – kunde sitta och njuta alldeles obeskrivligt när bluesångaren Josh White spelade och svetten pärlade nerför hans panna.

Min dikt är dedicerad till Donald Billingsley, en svart god vän till mig och min fru. Vi har känt varandra sedan 1969–70. Han besökte oss då och då när vi bodde i Lund, han träffade faktiskt min farmor vid ett tillfälle och åt lunch tillsammans med henne. Hon satte oerhört värde på detta möte.

Men jag kan kanske berätta om någonting som jag upplevde några år senare. I början av 70-talet var jag med i en grupp som arbetade med de amerikanska desertörerna i Sverige. De desertörer som fanns i Sydsverige var till övervägande delen svarta. De brukade själva skämta om detta – att Södern drar till sig de svarta... Malmö framstod som ”Malmö, Alabama”, i analogi med ”Selma, Alabama”. Skåne och Sydsverige blev på något vis ”Södern”.

I den här gruppen ingick hursomhelst en oerhört sympatisk desertör. Han hette Herb Washington och bodde på den tiden i Malmö – i Rosengård för övrigt. Vi hade ett givande samarbete, startade en studiecirkel och var ute i skolorna och visade film. Han var en väldigt bra talare. När han och hans svarta kompisar talade sinsemellan, brukade de ofta tilltala varandra med ”nigger”. Jag blev alldeles häpen. De hade alltså på ett ironiskt sätt införlivat detta ord i sitt eget språkbruk. Det var för mig ett stort ögonblick när jag (i en situation som jag inte kan erinra mig i detalj) lyckades använda detta ord i ett skämtsam samt sammanhang – utan att det togs illa upp! Med andra ord: att också jag – i egenskap av vit – kun-

de använda det här ordet i ett slags ironiskt samförstånd utan att de uppfattade det som ett kränkande uttryck. *Meaning is in context.*

LL: Anledningen att jag valde just den dikten som utgångspunkt är naturligtvis också att man i Landskrona arbetat mycket med ”integrationsfrågor”.

JS: När jag tänker på min barndom, slår det mig att det fanns judar som bodde i det kvarter där Epa låg, på Järnväggsgatan alltså, ungefär grannar med Rentzes Musikaffär. Det var så jag själv för första gången kom i kontakt med en folkgrupp som var annorlunda. När jag bodde på Sturegatan 1, hade jag som lek-kamrat haft en flicka av judiskt ursprung och sörjde när hon med sin familj emigrerade till Australien. Så invandrare är inte något nytt för Landskrona, även om situationen har förändrats en hel del sedan jag flyttade från stan.

1956 kom ju ungrarna, men det var – såvitt jag minns – en relativt problemfri affär, och sedan kom också den jugoslaviska invandringen. Jag vet inte, men med tanke på vad jag sett senare ter sig detta nästan idylliskt. Jag kommer ihåg en gång – det måste ha varit 1982 – när jag tillsammans med min dotter, som då var tre år, gick till en lekplats ute i Karlslund: medan jag satt där kom det fram en dam som hade sin pojke med sig. Barnen lekte tillsammans i sandlådan, och det visade sig att pojkens mor var av jugoslaviskt ursprung. Här hade jag tillfälligt kommit tillbaka till min hemstad från min nya hemort och tyckte det var underhållande och spännande att prata med henne, som bosatt sig där. Vi jämförde våra erfarenheter.

LL: Nu har du viss egen erfarenhet av att vara invandrare?

JS: Tja, det var någon på mitt arbete som lite skämtsamt sa: ”Du är ju invandrare”. Min chef som stod bredvid kunde inte hålla med. Visserligen var jag ju inte fransman, men termen *immigré* fann han ändå missvisande. Det är ju i min franska vardag inte samma sak att vara skandinav och att vara nordafrikan. Sverige: det är tändstickor, den svenska mo-

dellen, IKEA... Jag har inte heller upplevt Frankrike som ett riktigt främmande land.

Inte så att jag varit ”gallofil” heller. Jag har inte vurmat för Frankrike, även om jag varit intresserad av fransk litteratur, konst och så vidare. Jag har alltid ”haft mina synpunkter på Frankrike”. Men jag har förstått att *hur man än vänder sig så har man ändå bak*, och jag har försökt se Frankrike från dess bästa sida. Jag har ju fått möjlighet att arbeta i Frankrike på ett sätt som jag inte skulle ha fått någon annanstans – och det har jag satt värde på.

LL: Men det har ju alltid funnits ett engagemang för etniska frågor som rör det franska samhället – något jag har märkt här i dag tillsammans med din familj. Nu senast har debatten gällt lagen om slöjförbud i skolorna. Och där förstod jag att ni inom familjen har skilda uppfattningar.

JS: Problematiken här i Frankrike är annorlunda än i Sverige, eftersom det här finns en lång tradition med skolan – den statliga skolan, inte den privata – som en sekulariserad sfär, från vilken i princip alla tecken på religiös tillhörighet är bannlysta. Man tolererar alltså inte religiösa inslag i skolan. Denna princip har tillämpats långt innan muslimska flickor gick i fransk skola och vände sig till en början mot katolicismens yttringar. Jag har själv på vissa sätt utsatts för detta! När min dotter var liten, ville hon under en lektion i skolan presentera Lucia-firandet i Sverige som en typisk svensk *fête* eller ”högtid”, och det där väckte väldig misstänksamhet från lärarinns sidan, eftersom Sankta Lucia ju är ett helgon i den katolska kyrkan. Det hela kunde uppfattas som katolsk propaganda! Lärarinnan riskerade med andra ord att bli prickad. Vad vi har att göra med är alltså en lång tradition av *laïcité*, som man säger på franska – ett svåröversatt ord som man kanske skulle kunna återge med ”konfessionslöshet” –, för vilken religionen inte hör hemma i den statliga skolan.

LL: Likväl har väl frågan också politisk laddning? I Sverige har den åtminstone aktiverat Sverigedemokraterna, som redan motionerat om införande av slöjförbud i ett antal kommuner.

JS: Ja, men jag kan förstå dem som i Frankrike är positiva till förbudet. Över 70 procent av lärarna är för den här lagen. Och ingen ska inbilla mig att lärarna annat än undantagsvis röstar på extremhögern! Orsaken till denna uppslutning var att man ville ha klara besked, för egentligen skulle det ju inte – under de 15 år problemet har existerat – ha förekommit några slöjor tidigare heller. Judiska pojkar hade inte kippa i skolan. Men tidigare kom det an på rektorerna att ta ställning, och det hela blev en tolkningsfråga som fick avgöras lokalt, med konflikter och motsägelsefulla situationer som följd.

Själv har jag inga invändningar mot den här lagen i Frankrike, men jag inser att situationen i Sverige är annorlunda. I Sverige har det inte funnits något krav på *laïcité*, och det innebär att motståndet mot slöja i skolan kommer att rikta sig specifikt mot muslimerna.

Men jag har här i Frankrike upplevt hur man uppfattat det svenska Lucia-firandet som ”religiös propaganda” och att man alltså har varit vaksam mot *samtliga* religiösa yttringar innanför skolans väggar. Därför tycker jag att den franska hållningen i fråga om slöjan är riktig, inte minst om man som jag menar att ett av skolans mål är integration.

LL: Om jag får fortsätta på det politiska spåret: jag tänker på en lapsus som jag gjorde när vi för ett tag sedan talade om avhandlingen som kommit i Lund om dig som lyriker. Den heter alltså *Poesi som poetik*² och inte alls ”poesi som politik” som jag läste det. Men det var kanske inte värre än andra freudianska felhandlingar man kan göra?

JS: Nej, jag tycker faktiskt att din lapsus innehåller en del av sanningen. En av de mest ambitiösa dikter jag publicerat, skrev jag till Stalins 100-årsdag och det var min – lite senkomna – uppgörelse med stalinismen. ”Vargstalin” hette den och publicerades i BLM 1979.

Men även i andra dikter har jag haft ett politiskt perspektiv. I min senaste diktsamling, *Pastorn min far*, finns svenskarnas ställningstagande under andra världskriget som centrum i boken, och där är det ju på det viset – jag tror att det är Sverker Oredsson

som påpekat det – att den svenska inställningen till invandring, den som man förknippar med Sverige idag, grundades under de här åren, framför allt åren 1943–45 och åren efter kriget. För svenskt vidkommande grundades då en attityd som var ny, eller delvis ny, när man tog emot flyktingarna som kom över Öresund hösten 1943 och sedan också de överlevande från koncentrationslägren.

LL: Därmed är vi framme vid hur man ser på invandringen idag.

JS: Eftersom jag bott i Frankrike sedan snart trettio år har jag inget riktigt begrepp om hur den svenska situationen ser ut. Men här i Frankrike upptäckte jag – när vi kom hit på 70-talet – att fransmännen talade om att *integrera*. Det hade jag inte varit klar över tidigare. Målet var att via skolan integrera representanter för olika nationer, religioner, hudfärg osv, som kom till Frankrike. Alla gick i samma republikanska skola. Jag kom att sätta värde på detta, på något vis förverkligade det ett egalitært ideal som jag uppskattade. Jag tror fortfarande att integration måste vara målet, för detta att skapa flera olika samhällen som existerar parallellt riskerar att på sikt leda till inbördeskrig! *Communautarisme* är inget att sträva efter. Målet måste vara integration, som är motsatsen till *segregation*!

Om jag skall tala om min egen identitet, funderade jag väl aldrig särskilt över min svenska identitet så länge jag bodde i Sverige, och när jag kom utomlands blev det aktuellt först när jag började känna att mina svenska ”prepositioner började svikta”. Det är kanske det första man märker. Det sista man lär sig i ett språk är prepositionsbruket och det är det första som börjar vackla – det gjorde mig väldigt oroad.

LL: Och då återkom Landskrona?

JS: Då återkom *poesiskrivandet* och därmed intresset för det förflutna och sedan bara fortsatte det. Jag odlade eller – som man säger numera – ”konstruerade” en identitet som jag självklart tog för min egentliga identitet, men som med nödvändighet är en konstruktion, gjord på behörigt avstånd från min

barndom och uppväxtmiljö. Men jag har ständigt – trofast, vågar jag påstå – återvänt till mina landskronitiska miljöer, som är en outtömlig reserv av erfarenheter, tonfall, ljus, dagar och upplevelser som gör att jag känner mig djupt rotad i staden.

LL: Vi kanske då kan våga oss på en lite luftigare utflykt med början i din andra diktsamling *Element till en kosmologi*. Du inleder där med ett citat av sociologen Pierre Bourdieu, som i sin tur citerar filosofen Martin Heidegger. Du kommer ihåg citatet förstås? [”’*Denken ist Handwerk*’, dit Heidegger. Et l’on pourrait dire de même que la gymnastique ou la danse est géométrie, à condition de ne pas entendre par là que le gymnaste et le danseur sont géométrés. ’Tänkandet är ett hantverk’, säger Heidegger. Och på samma sätt skulle man kunna säga att gymnastiken eller dansen är geometri, under förutsättning att inte därmed mena, att gymnasten och dansaren är geometriker.”]

JS: Ja, ”Denken ist Handwerk”, säger Heidegger, och då tillägger Bourdieu att man skulle också kunna säga att dansen är geometri under förutsättning att man inte tror att dansaren är geometriker – eller lantmätare. Men anledningen till att jag använde det här mottot var att jag hade två dikter i samlingen av vilka den ena, som stod först, handlade om Marcel Marceau, medan den avslutande hette ”Geometri”. De är uppbyggda på exakt samma sätt, och jag tyckte därför att jag ville ha med det här citatet, där jag också fick med den fascination som jag på den tiden hade inför Heidegger, samtidigt som jag citerar honom *via Bourdieu*, som redan då tagit itu med Heidegger. Det gjorde på något vis att jag inte behövde ställa upp på Heideggers egna villkor – för vilka jag var främmande redan på den tiden. Min kritiska attityd till honom har sen dess blivit mycket mer markerad.

LL: Ja, Heidegger är ju i många ögon för alltid komprometterad på grund av sina politiska ställningstaganden. Men utan att gå in på det kan man väl konstatera att det mest elementära tänkande är beroende av begrepp – som är socialt förankrade. Det var du själv inne på redan när du skrev *La parole et*

*le marbre*³, där en rubrik lyder ”Sanningen som social relation”. Och du har senare sett samma problematik hos en berömd föregångare till dig, nämligen Martin P:n Nilsson (1874–1967). Nu råkade jag här-omdagen se hans namn på en hemsida. Han hyllas där av några nationellt sinnade ungdomar därför att han, som de skriver, vågade använda begreppet ”ras” och förklara romarrikets fall med dess alltför stora rasblandning. Här fanns plötsligt en skärningspunkt mellan då och nu ...

JS: Jag har intresserat mig för hur Nilsson omsatte rasteorier i sin vetenskap. I början av förra seklet var det på det viset att många antikforskare och specialister på Rom – i Amerika, Ryssland, Italien, Frankrike och England – drog fram ”befolkningsfrågan” och frågan om rasens betydelse osv, när de ville förklara historiska skeenden. Inflyttningen av orientaler till Rom blev förklaringen till romarrikets fall, och detta var en av de teorier som Nilsson prövade.

Jag tror inte att han var besatt av ”rasens absoluta betydelse” som vissa andra. Den rasmässiga förklaringen var bara en av flera möjligheter att förstå romarrikets fall. Det hör till saken att Nilsson skrev sin första uppsats redan 1921. Den publicerades i Genetiska Sällskapetets tidskrift *Hereditas*.

Artikeln tillkom i samarbete med Herman Nilsson-Ehle, genetikern. De kände varandra sedan mer än 20 år tillbaka, var Du och Bror, och Nilsson var som bondson mycket imponerad av Nilsson-Ehles arbete inom genetik. Nilsson-Ehle var ett stort namn under de första decennierna på 1900-talet, eftersom han hade revolutionerat jordbruket med sitt vinterhärdiga vete. Perspektivet från växtförädlingen tycktes nu giltigt också för människan, och han övertygade nog sin vän antikhistorikern på den punkten. Sedan modifierade Martin P:n Nilsson sin ståndpunkt. Det syns till exempel i ett föredrag som han höll 1938 i Lund och som finns publicerat. Nilsson hade inte som Nilsson-Ehle ett behov att till varje pris söka förklaringen i rasen.

LL: Du låter Martin P:n Nilsson själv komma till tals i dikten ”Kostig”⁴ ...

JS: 1968 fick jag nys om den här uppsatsen om ras och historia i *Hereditas*, och den har plågat mig genom åren, det måste jag säga. I en dikt som utspelar sig i nordöstra Skåne, som också är Martin Nilssons hembygd, träffar jag honom – det är en drömartad dikt – mitt i natten. Vi sitter i en trädgårdssoffa i mörkret och så säger han, att han ångrar vissa ras-teoretiska uttalanden som han gjort under tjugo- och trettio-talet, och tillägger, att det inte är för detta han vill bli ihågkommen.

Den dikten publicerades 1996 och skrevs i mitten på 90-talet. Sedan dess har jag intresserat mig för Nilssons korrespondens och fått en mer nyanserad bild. Man kan varken beskylla honom för nazist-sympatier – som vissa amerikanska kolleger till mig har gjort – eller för antisemitism. Det är omöjligt bland annat mot bakgrund av hans brevväxling. Tvärtom hjälpte han aktivt till med att få en tysk-judisk kollega ut ur Berlin, varefter denne slutligen hamnade i Schweiz 1939. Man kan tillägga att Nilsson hade den dansk-judiska forskaren Ada Adler boende hemma hos sig från 1943 till 1945. Jag känner mig mycket lättad över att ha fått fram detta.

Om man åberopar sig på Nilssons rasmässiga förklaring av romarrikets fall och på hans användning av termen ras, tar man stöd i en forskningstradition som nu är överspelad. Nilsson var som sagt bara en av många, och började redan vid 30-talets mitt att ana oråd; brevväxlingen med Nilsson-Ehle upphör praktiskt taget vid denna tid. Och jag tillägger: de som sökte förklara historiska skeenden i rasmässiga termer var inte nödvändigtvis antisemiter.⁵

LL: Men anledningen till att Nilsson faktiskt figure-rar på den där hemsidan?

JS: Anledningen är väl att man vill ge ett slags legiti-mitet åt begreppet ras i dag.

LL: Just precis.

JS: Det tycker jag är utsiktslöst företag.

LL: Kanske inte ur deras synpunkt: de får ett etablerat och aktat namn som de kan knyta till sina egna idéer.

JS: Jo, men vetenskapen är ju inte någonting som står stilla. Mycket har förändrats sen 1938 och ännu mer sen 1921. Det har visat sig omöjligt att vetenskap-ligt definiera vad som konstituerar en ras. Med sin kritiska attityd skulle Martin P:n Nilsson ha övergett rasbegreppet för länge sedan, det är jag säker på.

LL: Ja, men det hela illustrerar väl begreppen som sociala och tidsbundna?

JS: Absolut, absolut.

LL: De finns inte utan sin tid och sitt sociala sam-manhang.

JS: Det är riktigt.

LL: Och det är kanske något att vara medveten om – för oss som utredare och dig som intellektuell och vetenskapsman. Vilka begrepp använder vi nu, vilka teorier är det nu som konstituerar ...

JS: Den grekiska modellen är ju mycket enkel. När jag talade om ”sanningen som social relation”, så syftade jag på följande förhållande: de gamla grekerna ansåg att bara den som är ekonomiskt oberoende och har ett slags social autonomi har råd att säga sanningen. Från en person i beroendeställning, en beställningsdiktare eller en hantverkare som ska underkasta sig beställarens idéer och smak, kan man inte vänta sig sanningen. Medborgarrollen karakteriseras av frihet från tvång, för hur skulle man i folk-församlingen kunna lita på en person i beroende-ställning eller i en tvångssituation? Hans röst blir ju värdelös!

LL: Du har skrivit om Caisy Elander – en intellektuell i Landskrona på 50-talet. Landskronas svar på Hannah Arendt, har du sagt. Jag har sett att dikten slutar med raden ”de intellektuellas roll är inte bara att vilseleda”. Du har alltså synpunkter på de intel-lektuella?

JS: Ja, jag har till exempel funderat en hel del på Sartre. Jag finner det märkligt att Sartre, som var den

som lanserade engagemangskravet och terroriserade flera generationer med det, under andra världskriget inte nämvärt deltog i motståndsrörelsen. När det verkligen gällde, ägnade han sig åt teater! Till skillnad från sådana som Francis Ponge eller Camus – för att ta några namn på personer han kände. De engagerade sig! Varför gjorde inte Sartre det? Varför gav han sig sedan på Camus, som till skillnad från Sartre själv tidigt vände sig mot tvångsarbetslägren i Sovjet? Men det finns ju andra intellektuella att lyssna till ...

LL: Om man skulle våga sig på att kommentera vår egen tids intellektuella ikoner?

JS: Du som är sociolog, får jag höra vad du anser om Bourdieu? I början av 70-talet upplevde jag själv Bourdieu som en stor befrielse. Han gav mig ammunition till mitt avhandlingsarbete, som gällde de gamla grekerna. Inte minst när det gällde att ställa frågan om ”sanning som social relation”, eftersom Bourdieu intresserat sig för snarlika tankegångar; alltså det sätt på vilket det språkliga yttrandet determineras eller förutbestäms av den sociala positionen hos den som talar.

Vad jag så småningom ändå har kommit att oroas av, är detta att Bourdieus sociologiska modell på något vis är totalitär. Den lämnar inte något utrymme kvar för den som till exempel talar om litteratur – vederbörandes upplevelser och åsikter kan alltid reduceras till social position eller ”habitus” eller dylikt, och jag föreställer mig att om man använder hans sociologi på religiösa upplevelser, kan dessa på liknande sätt reduceras. Trots Bourdieus proklamerade vaksamhet mot reduktionism blir kontentan att de här upplevelserna ”bara” är sociala förhållanden.

OK, jag kan acceptera den här sociologiska analysen, helt enkelt därför att det är viktigt att ta reda på hur saker och ting ligger till. Men jag är inte benägen att ge sociologin en så allomfattande, paradigmatiserande ställning som Bourdieu vill ge den. Jag är inte beredd att låta sociologin få sista ordet.

LL: Jag förstår det. Det vore kanske läge för någon form av påverkan i andra riktningen, från humaniora till samhällsvetenskap? Jag tittade just i sociologen

Harald Swedners diktsamling *Analysis situ* (1950), som råkade stå vid sidan av din första diktsamling *Det är i dag det sker* (1966) på Malmö Stadsbibliotek ... Och apropå Bourdieu för övrigt, så tänkte jag på Swedners tidiga undersökning av ”kulturvanor” bland annat i Malmö; hur de såg ut inom olika klasser. Det hela gav ju sedan upphov till debatten om ”finkultur” och populärkultur. Alltså samma problematik som i Bourdieus stora verk *La Distinction* (1979), där han visar hur smakdomömet – eller ens estetiska smak – som anses vara det mest personliga, det mest individuella, i själva verket formas av ...

JS: Ja, det som du anser vara din unika ”hemlighet” visar sig vara ett socialt fenomen, en ”djup övertygelse” som inte alls är individuell utan delas av många. Jo, jag kan förstå det, men jag tror att det har begränsad giltighet. Vi är unika. Det finns en rest som sociologin inte kan komma åt! Jag ser fram emot Bourdieus nya självbiografiska bok, som jag ännu inte sett.⁶ Men om jag har förstätt recensionerna rätt, så har han vissa problem med att tala i första person. Varför har han svårigheter? Är det därför att en självbiografisk framställning värd namnet skulle sätta vapen i händerna på hans motståndare?

LL: Din uppfattning om Sartre tror jag han delar.

JS: Ja, absolut.

LL: Och apropå Sartre: det väl i någon mening lättare att skriva om en sådan intellektuell miljö som den han återskapar i sin självbiografi *Orden*. Då befinner man sig ju inom en tradition på ett annat sätt än om man, som Bourdieu, ska skriva om sin pappa brevbäraren från landet i Béarn. Frankrike saknar ju nästan helt det vi kallar arbetarlitteratur.

JS: Jo, jag vet. Personligen har jag inga problem med brevbärare! Detta att Bourdieu kallar sin far *le pauvre diable*, ”den arme saten” – som det visst står i självbiografien –, tycker jag låter illavarslande. Jag har som sagt inte läst boken men finner det signifikativt att han haft svårigheter att tala enkelt om sin bakgrund ... När man som Bourdieu fått akademi-

ker att skrocka åt det förhållandet att till exempel en fransman som dricker pastis och lyssnar på Johnny Hallyday med all säkerhet går omkring i korta myggjagarstövlar med sneda klackar (*santiags*), blir det väl problematiskt att visa fram sina egna attribut!

LL: Men du skriver själv att det tog många år innan du kunde skriva om din pappa som du gör i *Pastorn min far*.

JS: Det är riktigt. Jag hade starka hämningar när det gällde att ta till orda i egen sak och inriktade mig på ironiska och strängt formalistiska övningar på 80-talet. Av en händelse hamnade jag sedan i Lappland på semester och återupplevde min ungdoms ”jaktmarker”, och det blev inledningen till att jag kunde skriva om människor som jag hade träffat på 60-talet i Västerbotten. När jag upptäckte detta, tänkte jag: ”Herregud, om du kan skriva om dem där uppe vid polcirkeln, då måste du ju kunna skriva om Landskrona.”

Och det är ett intressant faktum att jag kände motstånd mot att låta mitt eget ”jag” figurera i dikten. Men så lät jag på något vis ”platsen” komma till tals i stället. Det blev mycket enklare då, i och med att jag talade om ett landskap eller om Landskrona. Så kom resten av sig själv.

LL: Det är den sociala kontexten igen.

JS: Ja. Men jag vill tillägga att liksom den sociala kontexten kan få en att tala, kan den också förstumma en.

LL: Du har en vacker skildring av ett postkontor i Lappland, med några getter betande på taket.⁷

JS: Ja, det var någon som ifrågasatte detta som rena fabulerandet, men jag tror att i stort sett så var det nog så – nåja, ”getterna på taket” skall jag inte gå ed på.

LL: Du känner till omvandlingen av postkontoren i Sverige?

JS: Ja, de har ju helt försvunnit nu ...

LL: Eller finns i snabbköpen ...

JS: Ja, just det. Om en stad som Landskrona oroar sig för sin identitet, så är det kanske bland annat därför att postkontoret inte längre finns.

När jag tänker på ett franskt mindre samhälle här ute i förorten där jag bor, finns det kyrka, post och *la Mairie*, – alltså motsvarande rådhuset – och så skolan. Allt detta ligger mitt i samhället och garanterar ett slags vitalitet i den här lilla kommunens liv.

Där korsas allas vägar på något vis. Jag har funderat på detta. Jag har mejlat med en god vän, Göran Wensheim, som är studentkamrat till mig och som bor i Huddinge. Han är skolman och betonade hur allvarligt det var för Landskrona att gymnasiet strax efter vår tid hamnade i periferin. Kyrkor placeras ju av hävd i centrum, men genom sekulariseringen har detta fått minskad betydelse. OK. Att däremot placera gymnasieskolan ute i periferin, det måste vara ett allvarligt misstag.

Den är central för hela samhället. Den är inte minst ett viktigt integrationsinstrument. Den är något man borde vara stolt över och som därför hör hemma i centrum. När man kommer tillbaka till Landskrona, framstår den gamla skolan fortfarande som en fast punkt, även om den nu har en annan funktion än på min tid.

LL: Vad säger du om att låta vårt samtal avslutas med Caisy Elander, på väg till morgonsamling på Småskoleseminariet i Landskrona?

JS: Caisy Elander är en intressant landskronafigur, som jag hade det enastående privilegiet att lära känna på 50-talet. Hon var kvarterets sagotant. Jag har skrivit en dikt om det som heter just ”Kvarterets sagotant”. Hon tog emot oss – barn och ungdomar – och läste högt för oss, ofta kvalificerad litteratur, en gång i veckan.

Men jag har också upptäckt andra sidor hos henne. Hon får betraktas som en kristen intellektuell i Landskrona. Efter sina studier blev hon så småningom lärare vid Småskoleseminariet i Landskrona i kristendom (som det hette då) och i modersmålet.

På nätet har jag sett att hon finns med i Kvinnohistoriskt arkiv vid Göteborgs universitet, och vill du att jag skall läsa dikten, så gör jag gärna det.

LL: Ja, tack!

JS: *Caisy Elander, december 1961*

”Intellektuella i Landskrona på femtiotalet? Du skämtar!”

Nej, det är inte alls något skämt.

Och just nu går en av dem

med fasta steg genom snöfallet en decembermorgon

till Småskoleseminariet

där hon har tjänst som adjunkt.

Femtiotalet är över.

Snöflingor landar ljudlöst

på hennes uppspända paraply.

Vägen till skolan slingrar längs Fågeldammen som den här morgonen ligger frusen

så att snön blir liggande

i mörkret därute:

temperatur omkring noll

och luften mera rå än jag minns.

Jag kan inte upptäcka en enda fågel!

Galoscherna klafsar.

Hennes blick är stadig

bakom de tjocka linserna.

Hon håller paraplyet med vänster hand,

i den högra har hon portföljen

lastad med böcker, skrivdon och papper.

Hemma i lägenheten har hon nyligen avslutat en artikel

som handlar om rättegången

mot Adolf Eichmann;

och om bara en liten stund har hon morgonsamling

på just detta tema.

Hon behöver inget manus idag.

Tankegången i det hon skall säga är fullkomligt klar.

”Det är passande att vi just i Advent

påminnes om Europas skuld till det folk

som tog emot Honom

vars födelse vi skall fira.”

Klockan är halv åtta.

Snöfallet har förvandlats till snöglopp

när hon fortsätter uppför trapporna

och går tvärsöver gatan,

det virvlar av snö i gatlyktans ljuskrets,

det virvlar av snöflingor

det virvlar och virvlar

i det råa mörker som kallas Historien.

Med ett gnyende

svänger skolgrinden upp.

De intellektuellas roll är inte bara att vilseleda.

Noter

Biografisk not: Caisy Elander föddes 1901 i Göteborg. Hon var som student verksam inom den kristna studentrörelsen, där hon var ”resesekreterare” och deltog med tidningsartiklar i debatten. Hon gifte sig aldrig. Jag antar att det hade att göra med att hon inte kunde tänka sig att underordna sig en mansperson, med tanke på hur äktenskapet tenderade att gestalta sig på den tiden. Hon tog till orda i sådana frågor på ett tidigt stadium och skrev på 50-talet en liten skrift som kom ut på Diakonistyrelsens förlag och som behandlar den ensamstående kvinnans sexuella problem. Om man tänker på att hon var ensamstående själv och bodde i en småstad som Landskrona, inser man att det måste ha krävts ett betydande mod för att publicera en sådan liten bok, med tanke på alla möjligheter till taskiga skämt som boken öppnade. Hon blev nästan 95 år och jag korresponderade lite med henne mot slutet, när hon var praktiskt taget blind och skrev på maskin, eftersom hon så väl visste var tangenterna låg. Det blev lite underligt ibland, men jag är mycket glad för dessa brev. J.S.

1 *Blått*, Bonnier 1994.

2 Karin Nykvist, *Poesi som poetik*, Nordic Academic Press 2002 (ak avh).

3 *La parole et le marbre: aux origines de la poétique grecque*, Lund 1976 (ak avh).

4 *Vid budet att Santo Bambino di Araceli slutligen stulits av maffian*, Bonnier 1996.

5 I nästa nummer av Glänta återkommer Svenbro med hela historien om sin relation till Martin P.:n Nilsson och hans akademiska verksamhet under 1900-talets första hälft.

6 Pierre Bourdieu, *Esquisse pour une auto-analyse*, Paris: Raisons d’agir 2004.

7 ”Sagan om Postkontoret” i *Samisk Apollon och andra dikter*, Stockholm: Bonnier 1993.